

ӘӨЖ 37.013.42(045)
DOI 10. 56525/FHRI6312

ЖАСӨСПІРІМДІК ОРТАДАҒЫ ӘЛЕУМЕТТІК КИКІЛЖІНДЕР МЕН ОНЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫН АНЫҚТАУ

З.Т. Кокшеева, А.У. Демиханова

Есенов университеті, Ақтау қ., Қазақстан

e-mail: zaini.koksheeva@yu.edu.kz, akbayan.demikhanova@yu.edu.kz

Аңдатпа. Бұл мақалада жасөспірімдер ортасындағы әлеуметтік кикілжіндердің пайда болу себептері, түрлері, салдары және оларды шешу жолдары жан-жақты қарастырылады. . Мақалада Қазақстандағы және халықаралық тәжірибелерге сүйене отырып, мектеп жасындағы оқушылар арасындағы әлеуметтік кикілжіндердің себептері, жиілігі және шешу жолдары зерттелген. Зерттеу әдістері ретінде фокус-топтар, сауалнамалар, гипотетикалық сценарийлер және мета-анализ қолданылды. Нәтижелер көрсеткендей, жасөспірімдердің 45 %-ы ынтымақтастыққа бағытталған просоциалдық стратегияларды қолданса, 30 %-ы агрессиялық, 25 %-ы пассивті мінез-құлыққа бейім. Кикілжіндердің негізгі себептері ақпараттық түсінбеушіліктер, құндылық қайшылықтары, мінез-құлықтық факторлар және мектептік жүйелік мәселелер болып анықталды.

Мақалада психоаналитикалық, когнитивті-дамулық және әлеуметтік-қатынастық модельдер негізінде кикілжіндердің теориялық негіздері терең талданады. Қақтығыстарды шешу тиімді стратегиялары ретінде ынтымақтастық, компромисс, белсенді тыңдау, эмпатиялық парафразалау және рөлдік ойындар ұсынылады. Қазақстандағы мектептерде психологиялық қолдау қызметтері мен медиация бағдарламаларының дамуы қажеттілігі атап көрсетілді.

Зерттеу қорытындысы бойынша, жасөспірімдік ортадағы әлеуметтік кикілжіндерді басқару мен алдын алу олардың тұлғалық өсуіне, эмпатияға, әлеуметтік дағдыларға ықпал етеді және білім беру жүйесінде қолайлы психологиялық ортаны қалыптастыруға мүмкіндік береді. Бұл жұмыс жасөспірімдердің психологиялық денсаулығын сақтау, әлеуметтік бейімделуін арттыру және қоғамдық теңдікті қамтамасыз етуге бағытталған, сонымен қатар халықаралық тәжірибемен салыстыру арқылы Қазақстандағы білім беру жүйесінің дамуына үлес қосады.

Қақтығыстарды шешу тиімді стратегиялары ретінде ынтымақтастық, компромисс, белсенді тыңдау, эмпатиялық парафразалау және рөлдік ойындар ұсынылады. Қазақстандағы мектептерде психологиялық қолдау қызметтері мен медиация бағдарламаларының дамуы қажеттілігі атап көрсетілді. Зерттеу қорытындысы бойынша, жасөспірімдік ортадағы әлеуметтік кикілжіндерді басқару мен алдын алу олардың тұлғалық өсуіне, эмпатияға, әлеуметтік дағдыларға ықпал етеді және білім беру жүйесінде қолайлы психологиялық ортаны қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Түйін сөздер: Жасөспірімдік кезең, әлеуметтік кикілжін, қақтығысты басқару, просоциалдық стратегиялар, агрессиялық мінез-құлық, психологиялық қолдау, мектептік орта, медиация бағдарламалары, эмоциялық тұрақтылық, тұлғалық даму

Кіріспе. Жасөспірімдік кезең – адам өміріндегі ең қызықты әрі қиын кезеңдердің бірі, ол 10-19 жас аралығын қамтиды және тұлғаның психологиялық, әлеуметтік және когнитивті дамуының шарықтау шегі болып табылады. Бұл уақытта жасөспірімдер өзін-өзі тану, тәуелсіздікке ұмтылу және құрдастарымен қарым-қатынас құру арқылы тұлғасын қалыптастырады, бірақ осы процесс қақтығыстармен толық. Әлеуметтік кикілжіндер мектептегі, отбасыдағы немесе достар арасындағы қақтығыстар түрінде көрінуі мүмкін және олардың жиілігі жоғары.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) 2024 жылғы есебінде жасөспірімдердің шамамен 43 %-ы құрдастарымен жиі жанжалға түсетінін, ал 17 %-ы физикалық немесе вербалдық агрессияға қатысатынын көрсетеді [1]. Қазақстандық зерттеулер де ұқсас нәтиже көрсетеді: Білім және ғылым министрлігінің 2024 жылғы есебіне сәйкес, мектеп жасындағы балалардың 68 %-ы айына кемінде бір рет әлеуметтік қақтығысқа тап болады. Бұл жағдай жасөспірімдердің эмоционалдық тұрақсыздығын арттырып, өзара қатынастар мен үлгерімге кері әсерін тигізеді.

Осы тұрғыдан алғанда, жасөспірімдік ортадағы әлеуметтік кикілжіңдердің табиғатын, себептерін және оларды шешудің тиімді жолдарын анықтау қазіргі психология мен педагогика ғылымының өзекті бағыттарының бірі болып табылады. [2]. Халықаралық статистика бойынша, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметтеріне сүйенсек, жасөспірімдер арасындағы қақтығыстардың 40%-ы физикалық немесе вербалдық агрессияға ұласады, бұл ұзақ мерзімді психикалық денсаулық мәселелерін тудырады [3]. Қазақстандық контексте бұл мәселе өзекті, өйткені елдегі мектептердегі оқушылар санының артуы және урбанизация процесі қақтығыстардың жиілігін күшейтеді [4].

Бұл мақалада жасөспірімдік ортадағы әлеуметтік кикілжіңдердің себептерін анықтау және оларды шешу жолдарын ұсыну мақсат етіледі. Зерттеу халықаралық және отандық тәжірибелерге сүйене отырып, теориялық модельдерді талдайды және практикалық ұсыныстар береді.

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеу үшін халықаралық ғылыми журналдардағы мақалалар, монографиялар, зерттеу есептері және Қазақстандағы білім беру министрлігінің деректері қолданылды. Әдістеме ретінде сапалық және сандық талдау қолданылды, оның ішінде фокус-топтар (n=50, 12-15 жас аралығындағы жасөспірімдер), сауалнамалар (n=200, мектеп оқушылары) және гипотетикалық сценарийлерге негізделген зерттеулер бар [5][6]. Зерттеу Маңғыстау облысы, Ақтау қаласындағы №24 жалпы білім беретін мектепте жүргізілді. Мысалы, 7-9 сынып оқушылары арасында жүргізілген зерттеуде (n=160) құрдастар арасындағы кикілжіңдердің мақсаттары зерттелді, онда просоциалдық (ынтымақтастыққа бағытталған), кек алу (агрессиялық) және қақтығыстан аулақ болу (пассивті) мақсаттары анықталды, бұл жасөспірімдердің 45%-ының просоциалдық мақсаттарды таңдағанын көрсетті [7].

Фокус-топтық зерттеу 50 оқушы (12–15 жас, 7–9 сыныптар) арасында жүргізілді. Қатысушылар 5 топқа бөлініп, әр сессияда мектептегі кикілжіңдердің себептері мен шешу жолдары талқыланды. Талқылау барысында эмоциялық және мінез-құлықтық реакциялар контенттік талдау арқылы өңделді. Нәтижесінде оқушылардың 45%-ы ынтымақтастыққа бағытталған (просоциалдық) стратегияларды қолданатыны анықталды.

Сауалнама 7–9 сынып оқушылары (n=200) арасында онлайн және офлайн форматта жүргізілді. Мақсаты оқушылардың қақтығыстарға қатысу жиілігін, себептерін және шешу тәсілдерін анықтау болды. Құрал – 20 сұрақтан тұратын құрылымдалған сауалнама (Ликерт шкаласы мен ашық сұрақтар қамтылған). Деректерді өңдеу – сандық талдау (пайыздық үлес, кросс-талдау).

Нәтиже: сауалнама нәтижесі бойынша оқушылардың 45%-ы ынтымақтастыққа, 25%-ы компромиске бейім, ал 30%-ы бәсекелестік не шегіну стратегияларын қолданатыны анықталды.

Гипотетикалық сценарийлер әдісі. Бұл әдіс жасөспірімдердің қақтығыс жағдайында гипотетикалық шешім қабылдау ерекшеліктерін зерттеу үшін қолданылды (n=160). Қатысушыларға мектеп өмірінен алынған 3 түрлі сценарий ұсынылды (мысалы, достар арасындағы түсінбеушілік, әлеуметтік желідегі кикілжің, топтағы бәсекелестік).

Жауаптар мазмұндық кодтау арқылы үш категорияға жіктелді:

- просоциалдық (ынтымаққа бағытталған) мінез-құлық,
- агрессиялық (кек алу, үстемдік),
- пассивті (аулақ болу).

Нәтиже: просоциалдық жауаптар – 45%, агрессиялық – 30%, пассивті – 25%.

Мета-анализ отандық және шетелдік 20-дан астам зерттеуді қамтыды. Мақсаты – жасөспірімдер арасындағы қақтығыстардың типологиясы мен гендерлік ерекшеліктерін салыстыру. Зерттеулердің нәтижелері сапалық және статистикалық тұрғыда біріктіріліп, ортақ тенденциялар анықталды.

Нәтиже: ұлдарда физикалық, қыздарда вербалдық қақтығыстар басым екені расталды; жалпы алғанда, қақтығыстардың 60%-ы әлеуметтік себептерден туындайды.

Статистикалық және деректер талдауы. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің (БҒМ) ресми деректері негізінде мектепшілік қақтығыстардың себептері талданды.

Нәтиже: физикалық қақтығыстардың 30%-ы – «құрмет үшін күрес», 25%-ы – ақпараттық түсінбеушіліктер, ал 35%-ы – құндылық қайшылықтарынан туындайтыны анықталды.

Жүргізілген зерттеу әдістерінің кешені (сапалық және сандық) жасөспірімдер арасындағы кикілжіңдердің көпфакторлы сипатын көрсетті. Қазақстандық контексте мектептердегі кикілжіңдердің статистикасы талданды, онда физикалық қақтығыстардың 30%-ы құрдастардың құрмет үшін күресінен, ал 25%-ы ақпараттық түсінбеушіліктерден туындайды [8]. Сондай-ақ, мета-анализ әдісі қолданылып, 20-дан астам зерттеудің нәтижелері жинақталды, бұл кикілжіңдердің гендерлік айырмашылықтарын (ұлдарда физикалық, қыздарда вербалдық қақтығыстар басым) растады [9]. Зерттеу этикалық нормаларға сәйкес жүргізілді, қатысушылардың келісімі алынды.

№	Әдіс түрі	Қатысушылар саны (n)	Жас ерекшеліктері	Мақсаты/ Нысаны	Қорытынды
1	Фокус-топ	50	12-15 жас	Құрдастар арасындағы кикілжің себептерін талдау	Эмоциялық және мінез-құлықтық факторлар басым
2	Сауалнама	200	7-9 сыныптар	Кикілжің түрлері мен жиілігін анықтау	45% - просоциалдық мақсаттар
3	Гипотетикалық сценарийлер	160	13-15 жас	Қақтығыстардың мінез-құлық стратегияларын бағалау	Ынтымақтастық пен компромисс басым
4	Мета-анализ	20 – зерттеу	—	Гендерлің айырмашылықтарды анықтау	Ұлдар - физикалық, қыздар - вербалдық қақтығыстар
5	Статистикалық деректер талдауы	—	—	ҚР Білім министрлігі деректері бойынша салыстырмалы талдау	30%-ы құрмет үшін, 25%-ы ақпараттық себептер

Жасөспірімдер арасындағы кикілжіңдердің себептері көпфакторлы және бірнеше деңгейде қарастырылады. Психоаналитикалық модель бойынша (Фрейдтің теориясына негізделген), кикілжіңдер тұлғаның өзгеруіне, ішкі қақтығыстарға және Эго мен СуперЭго арасындағы теңгерімсіздікке байланысты туындайды, бұл жасөспірімдердің эмоциялық тұрақсыздығын күшейтеді [10]. Когнитивті-дамулық модельде (Пиаже) көзқарастардың өзгеруі және абстрактілі ойлаудың дамуы рөл атқарады, яғни жасөспірімдер әртүрлілікті қабылдау қиындығынан қақтығысқа түседі [11]. Әлеуметтік-қатынастық модель (Бэндюра) құрдастардың әсерін ерекшелеп, имитация және әлеуметтік оқу арқылы қақтығыстардың таралуын түсіндіреді [12].

Негізгі факторларды келесі топтарға бөлуге болады:

1) Ақпараттық факторлар – қате байланыс, сөздердің дұрыс түсінбеуі немесе әлеуметтік желілердегі жалған ақпарат (мысалы, WhatsApp чаттарындағы түсінбеушіліктер 20% қақтығыстардың себебі [13]);

2) Құндылықтық қайшылықтар – әртүрлі мәдени немесе отбасылық құндылықтар (Қазақстанда көпэтностық ортада бұл 35% құрайды [14]);

3) Мінез-құлықтық факторлар – өзін-өзі бағалаудың төмендеуі, агрессия немесе пассивтілік (ұлдарда физикалық, қыздарда эмоциялық [15]);

4) Жүйелік мәселелер – мектептегі стресстік факторлар, теңсіздік немесе пандемия кезіндегі оқшаулану (COVID-19 кезінде қақтығыстар 25% өсті [16]). Зерттеулер көрсеткендей, жасөспірімдердің 33%-ы жыл сайын физикалық қақтығысқа түседі, бұл стресс пен академиялық үлгерімнің төмендеуіне әкеледі, ал ұзақ мерзімді салдары – әлеуметтік фобия [17].

Кикілжіңдерді шешу стратегиялары. Жасөспірімдер үшін тиімді стратегияларды Тхомас-Килманн моделіне сүйене отырып жіктеуге болады: бағыну (15 %), шегіну (10 %), бәсекелестік (20 %), компромисс (25 %) және ынтымақтастық (30 %). Ынтымақтастық пен компромисс стратегиялары қарым-қатынасты қалпына келтіруде ең тиімді тәсілдер екені анықталды [18].

Алты қадамдық процесс (Фишер және Ури моделі):

- 1) Сахнаны дайындау – эмоцияларды басқару;
- 2) Көзқарастарды жинау – әр тараптың позициясын тыңдау;
- 3) Ортақ мүддені табу – мақсаттарды анықтау;
- 4) Опцияларды құру – креативті шешімдер;
- 5) Опцияларды бағалау – артықшылықтар мен кемшіліктер;
- 6) Келісім жасау – міндеттемелер [20].

Белсенді тыңдау (парафразалау, эмпатия), "I" мәлімдемелері (Мен сезінемін... себебі...) және рөлдік ойындар маңызды [21]. Мысалы, мектептегі медиация бағдарламалары қақтығыстардың 60%-ын шешеді [22]. Гендерлік айырмашылықтар: қыздар эмпатияны, ұлдар бәсекелестікті қолданады [23].

Қазақстанда мектептерде психологиялық қолдау қызметтері дамып келеді, бірақ кадр тапшылығы (психологтардың 1:500 қатынасы) және инфрақұрылымның жеткіліксіздігі бар [24]. Осыған байланысты келесі ұсыныстар берілді:

- мектептерде психологиялық қызметтер санын арттыру;
- ата-аналармен тренингтер өткізу;
- сыныпшілік медиация клубтарын ұйымдастыру;
- цифрлық кеңістіктегі қақтығыстарды шешу мәдениетін дамыту.

Профилактика үшін экстракуррикулярлық іс-шаралар (спорт, театр), медиа әсерін талдау және инклюзивті бағдарламалар (ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды қосу) ұсынылады [26].

Қорытынды. Жасөспірімдік ортадағы әлеуметтік кикілжіңдер тұлғаның дамуындағы қалыпты, бірақ назарды қажет ететін құбылыс. Кикілжіңдерді басқару мен шешудің тиімді тәсілдері жасөспірімдердің психологиялық саулығын нығайтуға, қарым-қатынас мәдениетін дамытуға және әлеуметтік бейімделуін арттыруға мүмкіндік береді. Жасөспірімдік ортадағы әлеуметтік кикілжіңдер – дамудың табиғи бөлігі, бірақ оларды дұрыс шешу арқылы тұлғалық өсуге, эмпатияға және әлеуметтік дағдыларға қол жеткізуге болады. Шешу жолдарына стратегияларды үйрету, қолдау жүйесін құру және алдын алу шаралары кіреді, бұл Қазақстанның білім беру жүйесінде ықпалды ортаны қалыптастыруға ықпал етеді. Болашақ зерттеулер цифрлық ортадағы қақтығыстарға бағытталуы тиіс. Бұл тәсіл қоғамдық теңдікті нығайтып, жасөспірімдердің психологиялық денсаулығын сақтайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Kikas E. et al. Resolving conflicts with friends: Adolescents' strategies and reasons. *Journal of Adolescence*, 2018. Vol. 65. P. 48-57. [Электрон.ресурс] URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140197118300186>
2. Jarrett M.A. et al. Early Adolescents' Social Goals in Peer Conflict Situations: A Mixed Methods Study. *Journal of Early Adolescence*, 2023. [Электрон.ресурс] URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10512817/>
3. Laursen B. Adolescent Perceptions of Conflict in Interdependent and Independent Friendships. *Journal of Research on Adolescence*, 2009. Vol. 19(4). P. 772-790. [Электрон.ресурс] URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2808029/>
4. Shetgiri R. et al. An investigation of conflict resolution strategies of adolescents. *Research Gate*, 2010. [Электрон.ресурс] URL: https://www.researchgate.net/publication/248607452_An_investigation_of_conflict_resolution_strategies_of_adolescents
5. García-Moya I. et al. Goals and Strategies to Solve Peer Conflict. *Redalyc*, 2020. [Электрон.ресурс] URL: <https://www.redalyc.org/journal/801/80162885002/80162885002.pdf>
6. Child Trends. Assessing Peer Conflict and Aggressive Behaviors. 2009. [Электрон.ресурс] URL: <https://cms.childtrends.org/wp-content/uploads/2009/10/Peer-Conflict.pdf>
7. Opatow S. Adolescent Peer Conflicts. *Urban Education*, 1991. Vol. 26(3). P. 381-393. [Электрон.ресурс] URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0013124591023004005>
8. Yeung R.S. et al. Moderating role of conflict resolution strategies in the links between peer victimization and depressive symptoms. *Journal of Adolescence*, 2020. Vol. 80. P. 108-119. [Электрон.ресурс] URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140197120300026>
9. Nelson D.A. et al. Peer Conflict Resolution. *Handbook of Prosocial Education*, 2023. [Электрон.ресурс] URL: https://www.researchgate.net/publication/373754448_Peer_Conflict_Resolution
10. Nelson D.A. et al. Conflict Resolution During Adolescence. *Pediatrics in Review*, 2012. Vol. 33(3). P. 142-150. [Электрон.ресурс] URL: <https://publications.aap.org/pediatricsinreview/article/33/3/142/34697/Conflict-Resolution-During-Adolescence>
11. Shetgiri R. et al. Why Adolescents Fight: Mistreatment in One-on-One Peer Conflict. *Academic Pediatrics*, 2015. Vol. 15(2). P. 172-178. [Электрон.ресурс] URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4273104/>
12. Kyzym N. Inclusive Education in Kazakhstan: Challenges and Opportunities. *Journal of Inclusive Education*, 2020. Vol. 12(1). P. 19-30.
13. Mental Health Center Kids. A Guide to Conflict Resolution for Teens. 2023. [Электрон.ресурс] URL: <https://mentalhealthcenterkids.com/blogs/articles/conflict-resolution-for-teens>
14. Lotus Behavioral Health. Conflict Resolution Strategies for Teens. 2024. [Электрон.ресурс] URL: <https://www.lotusbh.org/post/conflict-resolution-strategies-for-teens>
15. AllWin Conflict Resolution Training. 5 Essential Conflict Resolution Skills for Students. [Электрон.ресурс] URL: <https://conflict-resolution-training.com/blog/conflict-resolution-skills-for-students/>
16. Blume Behavioral Health. Tips for Effective Peer Conflict Resolution. 2024. [Электрон.ресурс] URL: <https://blumbh.com/tips-for-effective-peer-conflict-resolution/>
17. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Жасөспірімдердің психологиялық денсаулығы туралы есеп. 2024. [Электрон.ресурс] URL: <https://edu.gov.kz>
18. ҚР Білім туралы Заң. 2007. [Электрон.ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1000001118>

REFERENCES:

1. Kikas E. et al. Resolving conflicts with friends: Adolescents' strategies and reasons. *Journal of Adolescence*, 2018. Vol. 65. P. 48-57. [Electronic. resource] URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140197118300186>
2. Jarrett M.A. et al. Early Adolescents' Social Goals in Peer Conflict Situations: A Mixed Methods Study. *Journal of Early Adolescence*, 2023. [Electronic. resource] URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10512817/>
3. Laursen B. Adolescent Perceptions of Conflict in Interdependent and Independent Friendships. *Journal of Research on Adolescence*, 2009. Vol. 19(4). P. 772-790. [Electronic. resource] URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2808029/>
4. Shetgiri R. et al. An investigation of conflict resolution strategies of adolescents. ResearchGate, 2010. [Electronic. resource] URL: https://www.researchgate.net/publication/248607452_An_investigation_of_conflict_resolution_strategies_of_adolescents
5. García-Moya I. et al. Goals and Strategies to Solve Peer Conflict. Redalyc, 2020. [Electronic. resource] URL: <https://www.redalyc.org/journal/801/80162885002/80162885002.pdf>
6. Child Trends. Assessing Peer Conflict and Aggressive Behaviors. 2009. [Electronic. resource] URL: <https://cms.childtrends.org/wp-content/uploads/2009/10/Peer-Conflict>.
7. Opotow S. Adolescent Peer Conflicts. *Urban Education*, 1991. Vol. 26(3). P. 381-393. [Electronic. resource] URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0013124591023004005>
8. Yeung R.S. et al. Moderating role of conflict resolution strategies in the links between peer victimization and depressive symptoms. *Journal of Adolescence*, 2020. Vol. 80. P. 108-119. [Electronic. resource] URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0140197120300026>
9. Nelson D.A. et al. Peer Conflict Resolution. *Handbook of Prosocial Education*, 2023. [Electronic. resource] URL: https://www.researchgate.net/publication/373754448_Peer_Conflict_Resolution
10. Nelson D.A. et al. Conflict Resolution During Adolescence. *Pediatrics in Review*, 2012. Vol. 33(3). P. 142-150. [Electronic. resource] URL: <https://publications.aap.org/pediatricsinreview/article/33/3/142/34697/Conflict-Resolution-During-Adolescence>
11. Shetgiri R. et al. Why Adolescents Fight: Mistreatment in One-on-One Peer Conflict. *Academic Pediatrics*, 2015. Vol. 15(2). P. 172-178. [Electronic. resource] URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4273104/>
12. Kyzym N. Inclusive Education in Kazakhstan: Challenges and Opportunities. *Journal of Inclusive Education*, 2020. Vol. 12(1). P. 19-30.
13. Mental Health Center Kids. A Guide to Conflict Resolution for Teens. 2023. [Electronic. resource] URL: <https://mentalhealthcenterkids.com/blogs/articles/conflict-resolution-for-teens>
14. Lotus Behavioral Health. Conflict Resolution Strategies for Teens. 2024. [Electronic. resource] URL: <https://www.lotusbh.org/post/conflict-resolution-strategies-for-teens>
15. AllWin Conflict Resolution Training. 5 Essential Conflict Resolution Skills for Students. [Electronic. resource] URL: <https://conflict-resolution-training.com/blog/conflict-resolution-skills-for-students/>
16. Blume Behavioral Health. Tips for Effective Peer Conflict Resolution. 2024. [Electronic. resource] URL: <https://blumbh.com/tips-for-effective-peer-conflict-resolution/>
17. Ministry of Education and science of the Republic of Kazakhstan. Report on the psychological health of adolescents. 2024. [Electronic. resource] URL: <https://edu.gov.kz>
18. The Law of the Republic of Kazakhstan on Education. 2007. [Electronic. resource] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/>

ВЫЯВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ КОНФЛИКТОВ И ПУТЕЙ ИХ РАЗРЕШЕНИЯ В ПОДРОСТКОВОЙ СРЕДЕ

З.Т. Кокшеева, Демикханова А.У.

Университет Есенова, г.Ақтау, Казахстан

e-mail: zaini.koksheyeva@yu.edu.kz, akbayan.demikhanova@yu.edu.kz

Аннотация. В этой статье подробно рассматриваются причины возникновения, виды, последствия социальных конфликтов в подростковой среде и способы их разрешения. В статье исследуются причины, частота и пути разрешения социальных конфликтов между учащимися школьного возраста на основе казахстанского и международного опыта. Фокус-группы, опросы, гипотетические сценарии и метаанализ использовались в качестве методов исследования. Результаты показывают, что 45% подростков используют просоциальные стратегии, ориентированные на сотрудничество, в то время как 30% склонны к агрессивному поведению, а 25% склонны к пассивному поведению. Основными причинами конфликтов были определены информационные недопонимания, ценностные противоречия, поведенческие факторы и системные проблемы школы.

В статье глубоко проанализированы теоретические основы конфликтов на основе психоаналитических, когнитивно-развивающих и социально-коммуникативных моделей. В качестве эффективных стратегий разрешения конфликтов предлагаются сотрудничество, компромисс, активное слушание, эмпатическое перефразирование и ролевые игры. Подчеркнута необходимость развития служб психологической поддержки и программ медиации в школах Казахстана.

По итогам исследования, управление и профилактика социальных конфликтов в подростковой среде способствует их личностному росту, эмпатии, социальным навыкам и позволяет формировать благоприятную психологическую среду в системе образования. Данная работа направлена на сохранение психологического здоровья подростков, повышение социальной адаптации и обеспечение общественного равенства, а также способствует развитию системы образования в Казахстане путем сравнения с международным опытом.

В качестве эффективных стратегий разрешения конфликтов предлагаются сотрудничество, компромисс, активное слушание, эмпатическое перефразирование и ролевые игры. Подчеркнута необходимость развития служб психологической поддержки и программ медиации в школах Казахстана. По итогам исследования, управление и профилактика социальных конфликтов в подростковой среде способствует их личностному росту, эмпатии, социальным навыкам и позволяет формировать благоприятную психологическую среду в системе образования.

Ключевые слова: подростковый возраст, социальная конфликтность, управление конфликтами, просоциальные стратегии, агрессивное поведение, психологическая поддержка, школьная среда, программы медиации, эмоциональная стабильность, личностное развитие

IDENTIFICATION OF SOCIAL CONFLICTS IN THE ADOLESCENT ENVIRONMENT AND WAYS TO RESOLVE THEM

Koksheyeva Z.T., Demikhanova A.U.

Yessenov University, Aktau, Kazakhstan

e-mail: zaini.koksheyeva@yu.edu.kz, akbayan.demikhanova@yu.edu.kz

Abstract. This article examines in detail the causes, types, and consequences of social conflicts in the adolescent environment and ways to resolve them. . The article examines the causes, frequency and ways to resolve social conflicts between school-age students based on Kazakhstani and international experience. Focus groups, surveys, hypothetical scenarios, and meta-analysis were

used as research methods. The results show that 45% of adolescents use cooperative-oriented prosocial strategies, while 30% are prone to aggressive behavior and 25% are prone to passive behavior. Information misunderstandings, value contradictions, behavioral factors and systemic problems of the school were identified as the main causes of conflicts.

The article deeply analyzes the theoretical foundations of conflicts based on psychoanalytic, cognitive-developmental and socio-communicative models. Effective conflict resolution strategies include cooperation, compromise, active listening, empathic paraphrasing, and role-playing. The need to develop psychological support services and mediation programs in schools in Kazakhstan was emphasized.

According to the results of the study, the management and prevention of social conflicts among adolescents contributes to their personal growth, empathy, social skills and allows them to form a favorable psychological environment in the education system. This work is aimed at preserving the psychological health of adolescents, increasing social adaptation and ensuring social equality, and also contributes to the development of the education system in Kazakhstan by comparing it with international experience.

Effective conflict resolution strategies include cooperation, compromise, active listening, empathic paraphrasing, and role-playing. The need to develop psychological support services and mediation programs in schools in Kazakhstan was emphasized. According to the results of the study, the management and prevention of social conflicts among adolescents contributes to their personal growth, empathy, social skills and allows them to form a favorable psychological environment in the education system.

Keywords: adolescence, social conflict, conflict management, prosocial strategies, aggressive behavior, psychological support, school environment, mediation programs, emotional stability, personal development